

MUSTAFA REŞİD PAŞA'NIN SİYASİ YAZILARI

M. Cavid Baysun

26

Hâk-i pâ-y-i mekârim - peymây-i âsafânelerine ma'rûz-i çâker-i kemîneleridir ki

Bu def'a avâtîf-ı aliyye-i şâhâne ve avârif-i behiyye-i hazret-i pâdişâhânededen Umûr-ı hâriciyye nezâret-i celilesinin uhde-i ben-degâneme tevcih ve ihsân-ı hümâyûn buyrulması atebe-i ulyây-i âsafânelerine iddi'âsında olduğum ubûdiyyet-i mahsûsam iktizâsınca hakk-ı kemterânemde derkâr olan teveccühât-ı ma'âlî - âyât-ı bende - perverileri semere-i feyz - behresi olduğunda şübhe olma-mağla farîza-i uhde-i ubûdiyyet olan tezâyüd-i ömr ü şevket-i hazret-i şehensâhî de'avât-ı icâbet-âyâtını terdifen hemîşe cenâb-ı mu'allâ - elkaab-ı safderânelerinin makaam-ı kâmrânî ve ikbâle-zîver ü revnak ve kaatıba-i husûsât-ı seniyyelerini de tevfiikaat-ı ilâhiyye ve teshîlât-ı samedâniyyeye mukaarin ve muvâfık olmaları ed'iye-i hayriyyesi dahi te'diye vü tezkâr kılınmakta olduğu beyânıyla ifây-i resm-i şükr - güzârî vü mahmedet ve te'kid-i râbita-i rıkkıyyet ma'razında arıza-i sıdk - farîza-i kemterânem terkîm ü takdîmine ibtidar kılındığı in-şâe'l-kerîm muhât-ı ilm-i âsafâneleri buyruldukta her hâlde mühtâc ü me'nûs olduğum te-veccühât-ı aliyye-i çâker-perverileri bundan böyle dahi hakk-ı kemterânemde şâyân ü erzân buyrulamak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 19 r sene 53

Mustafa Reşid

27

Veliyyü'n-ni'amâ devletlû atûfetlû efendim hazretleri

Mesned-i Nezâret-i umûr-ı hâriciyyeye mahsûs nişân-ı âli-şân ile seyf ve sâir elbise-i resmiyye asâkir-i şâhâne miralaylarından saâdetlû Tefvik Beyefendi'ye teslimen irsâl buyrulmuş olduğunu mutazammın reside-i dest-i i'zâz olan şıkka-i behiyyeleri ma'lûm-ı âcizânem olup çend rûz mukaddemce iş'âr olunduğu üzere mîr-i mûmâ-ileyh bi-selameti'l-illâhi te'âlâ Marsilya'ya vâsıl olarak el-hâletü-hâzihî karantinada olmağla karantina müddeti hitâmından sonra orada ziyâde müddet tevakkufunu mücib olmamak için mîr-i mûmâ-ileyhin müterakkib olacağı maddenin seri'an iş'ârına inâyet ve geçen hafta yetiştirilememesi cihetiyle teşekkürü hâvî ba'z-ı mahâll-i ulyâya olarak bu kerre tahrir ü tesyîr kılınmış olan ma'rûzât-ı âcizânemin dahi takdîmine himmet buyrulmak recâsiyle nemîka-i senâ-verî terkîmine ibtidâr kılındığı bi-mennihî te'âlâ ma'lûm-ı sâmilere buyrulduktan her hâlde lûtf u himem gümâşte-i şîme-i mekârim-tev'emleridir.

Fi 19 r sene 53

Mustafa Reşid

28

Hâriciyye nâzırı devletlû Beyefendi hazretleri tarafından bu def'a vürûd eden tahrirâtın hâllidir. Fi 26 r sene 53.

Geçen hafta hâk-ı pâ-yi âsafânelerine beyân u iş'âr kılındığı vechile Rusya imparatoru cenâbları tarafından me'mûren Londraya gelmiş olan Kont Orlof mülâkaat ârzûsunda olduğunu beyân etmiş olduğundan ibtidâ anın cânibinden ve ba'dehû taraf-ı çâkerîden resmî viziteler icrâ olunduktan sonra bi'l-muhâbere işbu şehri şerifin yirmi üçüncü salı günü kendüsü hemen müteheyyi-i avdet ve azîmet bulunduğu hâlde sâkin olduğu mahâlde varılarak lede'l-mülâkaat me'mûriyyet-i çâkerânem vuku'undan mahzûz olduğuna ve beyne'd-devleteyn te'kid-i müvâlât ve musâfât husûsu her hâlde akdem-i âmâlleri idüğüne dâir anın tarafından ve nezd-i âli-i hazret-i şâhânedede Rusya imparatoru cenâblarının dostluklarını müsbî ve Zât-i şevket-simât-ı hilâfet-penâhinin her bir husûsda usûl-i sâbite-i hümâyûnları dahi müsellemler olmak hasebiyle atebe-i ulyây-i şehriyâri bendeğânının dahi vüs'leri mertebe ol meslek-i âliye sülûke çalışmaktan hâli olmayacaklarına mütedâir ba'z-ı musâhabât cereyânını mute'âkıb Vikzen nam sefine maddesini açıp

«İngilizler bu husûs için ibtidâları pek şemâtet izhâr etmişler ise de hukuk-ı düvel iktizâsınca Rusya devleti sefine-i merkumeyi zabt ile maslahatın ibtidâsından tâ şimdîye kadar kat'ice ve ve pürüzsüzce cevâb vermiş olduklarından artık İngilizler dahi ümîdi kat' ile bayağı maslahat bitmiş gibi olduğunu» müftehirâne tavurlar ile beyân eyledikten sonra işbu Vikzen husûsunda Der-saâdet'de icrâ buyrulmuş olan usûl-i hikmet-şümûlden dolayı İmparator-ı müşârün-ileyh cenâblarının memnûniyyet-i hâsılasını ifâde ve tezkâr etmiş olmağla taraf-ı çâkerîden dahi kendülerinin tezâyüd-i emniyyetlerini mücib olmak için: «Bu husûsun üzerine taraf-ı âcizâneme dahi ta'limât-ı seniyye irsâl buyrulmuş ise de Lord Palmerston burada buna dâir hiç bir şey açmadı» denildikte hâlen ve kaalen bir kat dahi mahzûziyyet izhâr ederek: «Her ne kadar Lord Palmerston bir sohbet açmadı ise de siz de ana bir şey söylemediniz mi» yollu araştırmasıyla savb-ı bendeğânemden dahi: «Benim me'mûriyyetim eğer mûmâ-ileyh Lord Palmerston'un bir ifâdesi vâki' olur ise ol hâlde cevâb-ı lâzîmîsini vermek sûretine münhasır olduğundan kat'â bir şey söylemedim» cevâbı verilip ba'dehû Velî-ni'met-i âlem ve Şehriyâr-ı Dârâ-hadem Velî-ni'metimiz efendimiz hazretlerinin Rumeli cânibine teşrif-i huçeste-redif-i şehensâhileri cümle ibâd ü bilâd haklarında mahz-ı hayr u menfa'at olduğunda hiç kimsenin şübhesi olmadığından bahsile pek çok sitâyîş ve senâ ederek mübârek hâk-ı pâ-yi hümâyûn-ı şâhâneye kemâl-i ta'zîm ü edeb ile yüz sürdüğünün tebligını recâ eylemiş ve bu sıradan münâsebet getürerek: «Silistre kal'asının tahliyesi maddesine eğerçi İngiltere ve Fransa devletleri taraflarından söz karıştırılmış olsaydı bu maslahat bitmezdi. Bu madde ancak Zât-i şevket-simât-ı cenâb-ı mülûkânemin rezânet-i ârâ ve fetânet-i bî-hemtâları berekâtiyle hâsıl oldu ve el-hâletü hâzihî beyne'd-devleteyn bir ilişikli madde kalmamış olmak hasebiyle Der-saâdet'de Rusya elçisi olan Mösyo Butenef her ne kadar bütün bütün elçilikten çekilmek istemiş ise de çünkü kendüsü muslih ve hayyir bir âdem olarak âsitâne-i şevket-âşiyânemin usûl ve ahvâline dahi vâkıf olduğundan İmparator cenâbları ol sûreti adem-i tecvîz ile fakat muvakkaten Rusya'ya gitmesine izin verildi ve Mısır vâlisi işitilen haberlere göre her ne kadar ser-keşâne tavurlarında musırr ise de anı usûlü kendü hayâtiyle kaa'im olarak bi-kahri'llâhi teâlâ yakında geberdiği gibi her bir husûs matlûb-ı

âli-i hazret-i şâhâne üzere tesviye-pezir olacağı zâhirdir ve el-hâletü hâzihi düvel-i Avrupa musâlâha ve âsâyiş tarafına mâil olup bizim Vikzen maddesi dahi bitmiş olduğundan hiç bir güne endişe ve vesveseyi mücib meydanda bir şey yoktur vâdisinde ba'z-ı kelimât dahi söyleyerek ve cânib-i çâkerânemden dahi münâsib vechile cevâblar verilerek bi'l-mûvâda'a mûmâ-ileyh hemen ol günde hareket ve Rusya cânibine avdet etmiş olduğu ve geçen hafta iş'âr kılınmış olduğu üzere Mısır maddesine dâir Times gazetesine yazdırılmış olan kelimâtın Fransa'da dahi bir mu'teber gazeteye derci münâsib olacağından nakl ü hikâye tarzıyla yazdırılmak için bir nüshası dahi Paris sefiri atûfetlû Müsteşâr Efendi hazretleri bendelerine gönderilmiş idiği.

Fi 19 r sene 53

Mustafa Reşid.

29

Devletlü Hariciyye nâzırı Beyefendi hazretleri tarafından vürûd eden tahrîrâtın hâllidir. Fi 5 ca sene 53.

Geçen şehri rebî'ülâhîrin yedisi tarihiyle ihsân buyrulan emir-nâme-i âli-i âsafâneleri bu def'a resîde-i dest-i ta'zim ü ibcâl olarak me'âl-i ma'âli-i iştimâli rehîn-i iz'ân-ı ubeydânem olmağla eğerçi iş'âr buyrulan Tersâne-i âmire ta'yînât defâtiri henüz vâsıl olmamış ise de bunun sonradan Teofilos nam amiral tarafına isâli kaabil olacağından bu def'a tıbk-ı irâde-i aliyye-i veliyyü'n-ni'amîleri muktezâsınca taraf-ı çâkerîden amiral-i mûmâ-ileyhe bir kıt'a mektûb tahrîriyle tertîb edeceği risâle-i bahriyye nezd-i âlide bâ'is-i mahzûziyyet-i seniyye olacağı tebşîr ü tevsik kılınacağı ve bu tarafa me'mûren iz'âm buyrulmuş olan Miralay Tefvik Beyefendi bendelerinin Marsilya ahâlisinin ihbârları vechile seksen gün karantina beklemesi pek aşırı ve tâkat-fersâ bir şey olacağından taklîli maddesine himmet olunmasını Paris sefiri atûfetlû Müsteşâr Efendi hazretleri bendelerine tekrâr be-tekrâr iş'âr olunup bu cânibden Paris'de ba'zı iktizâ edenlere dahi başkaca yazılmış olduğundan bu günlerde alınan haberlere ve Efendi ve Mir-i mûmâ-ileyhimâ bendelerininin iş'arlarına göre in-şae'l-kerîm elli veyâ altmış gün raddelerine tenzili me'mûl olmağla eğer

böylece karâr verilir ise el-hâtetü hâzihi Mir-i mûmâ-ileyh bendeleri karantinaya dühûl edeli yirmi sekiz gün olmuş olduğundan kusûr iktizâ eden yirmi veyâ otuz şu kadar gün tamâmına kadar dahi geçende iş'âr olunan emir-nâme-i hümâyûn-ı hazret-i şâhâne maddesinin cevâbı ancak Marsilya'ya vâsıl olabileceğinden bundan dolayı pek de te'hîr iktizâ etmeyip şu kadar ki gazetelerde görüldüğüne göre Mir-i mûmâ-ileyhin geldiği sefine takımından mukaddemce hâlik olan iki nefer mellâhtan başka bu günlerde bir nefer mellâh dahi yine ma'tûnen hâlik olmuş olduğundan şâyed bu maddede Marsilya ahâlisinin vâhimelerine kuvvet verip de seksen günden hiç tenzîl etmeyecek oldukları hâlde Mir-i mûmâ-ileyhin karantinasını bi'l-ikmâl Marsilya'dan buraya gelmesi bu târihten sonra daha iki mâha mütevakkıf olarak elbette anın vürûdünden sonra dahi merâsim-i mu'tâdenin icrâsı zımnında sekiz on gün kadar ikaamet olunmak lâzım geleceğinden bu bir uzunca müddet olacağına binâen hiç olmazsa mülâkaat-ı resmîye için burada ve gerek Paris'de iktizâ edecek yirmi gün mîkdârı müddet işbu karantina eyyâmından kazanılmak niyetiyle Dersaâdet'den vürûduna terakkub olunmakta bulunmakta olan cevâb-ı âlinin Marsilya'ya vürûdu günleri tahmin olunarak ol vakitte orada bulunup mübârek nâme-i hümâyûn-ı hazret-i şâhâneyi ve gerek nişân-ı âli ve fes alâimini ve seyf misillü karantinadan mûmâna'at olunmayacak şeyleri mûmâ-ileyh bendelerinden bi't-teslim bu tarafa getirmek üzere buradan Marsilya'ya bir münâsib bendelerinin gönderilmesi ve ol hâlde Mir-i mûmâ-ileyh bendelerinin karantinasını ikmâli tamam çâkerlerinin Paris'de bulunacağı zamâna tesâdüf edeceğinden bi-mennihi teâlâ kendüsiyle Paris'de birleşip oradan in-şae'l-kerîm berâberce Dersaâdet'e teveccüh ve azîmet olunması sûretleri tasavvur olunmakta idüğüne ve icrâsı karantina eyyâmının karârı tebeyyün etmesine mütevakkıf olmağla ana göre harekete mübâderet ve hareketi hâk-i pâ-yi safderânelerine tahrîr ü işâret kılınacağı ve bende-i kemîneleri evvelki sene seyâhat tarikıyla İngiltere'ye geldiğimde pek meşhûr olan Portsmouth nam tersâne ile sâir ba'zı yol üzerinde bulunan mahâlleri görmüş isem de bu def'a Londra'nın hâricinde bir yere gidemediğimden ve hâlbuki ba'zı sanâyi' fabrikalariyle meşhûr olan şehirler ve İrlanda cezîresi gibi dikkate şâyân mahâllerin görülmesinde politikaca ve vech-i sâire ile fevâid ve muhassenât derkâr idüğünden sâye-i şevket-

vâye-i hazret-i cihân-bânide o misillü temâşâyâ lâıyk yerler dahi görmek ve şu müddet-i intizârın sekiz on günü böylece geçirilmek üzere bi-mennihî te'alâ bu günlerde bir kısacık seyâhat olunması dahi tasmîm kılınmış idüğü beyâniyle arıza-i bendegâ-nem terkîmine mübâderet kılındı.

30

Umûr-ı hâriciyye nâzırı devletlu Beyefendi hazretleri tarafından bu def'a vürûd eden tahrîrâtın hâllidir. Fi 5 ca sene 53.

Mısır vâlisinin bu tarafta tarafdarı olan Mösyö Briggs bundan altı-yedi gün mukaddem sefârethâneye gelmiş ise de çâkerlerinin pek de görüşmeği canım istemediğinden i'tizâr olunmak hasebiyle mersûm dahi kendüsü Mısır'dan mektûb almış ve orada bulunan İngiltere ikinci konsolosu dahi gelmiş olmasıyla Mısır'a dâir ba'zı sohbet söylemek için geldiğini ve her ne vakit mülâkaat olunmak mümkün ise kendüsüne ihbâr olunmasını söyleyip avdet etmiş ve bir-iki gün sonra Konsolos-ı mersûm geldiğinde ana dahi ol vechile i'tizâr olunmak hasebiyle dönüp gitmiş ve bu Konsolos mersûm Briggs'in şeriki ve Mısır vâlisinin kezâlik gayret-keşi olduğu dahi istihbâr kılınmış idi. İşbu cumâde'l-ülânın dördüncü cumâ gecesi çâker-i kemînelerini İngiltere kıraliçesi cenâbları ta'âma da'vet etmiş olduğundan saraya gidildikte sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şehensâhîde doğrusu pek çok ikrâm ve ri'âyet edip hattâ ta'âmdan sonra bir çeyrek mîkdârı çâkerleriyle müstakillen sohbet ederek mübârek mizâc-i me'âlî-ımtizâc-ı hazret-i şâhâneyi istifsâr edip ve pek çok hulûs ve mahabbet izhâr eyledikten sonra kendüsü vâlidesiyle berâber bir kanepa üzerine kuûd ederek çâkerlerinin dahi Umûr-ı hâriciyye nâzırı Lord Palmerston ile berâber karşısında bulunan kanepeye kuûdumuzu ikrâmen işâret etmiş olduğundan orada mûmâ-ileyh Lord Palmerston ile iki saat mîkdârı tevakkuf-ı kemterânemde pek çok sohbetlere girişilerek Devlet-i aliyye'nin usûl-i politikasına dâir mûmâ-ileyh uzun uzun şeyler söyleyip bir aralık dahi: «Bizim Mısır'da olan ikinci konsolosumuz bu def'a İngiltere'ye gelmiş olduğundan İngiltere devleti tarafından tavassut olunarak Mehmed Ali'nin makaasid-i feci'asının istihsâline dâir hayli şeyler söylemiş

ise de bu Konsolos Mehmed Ali'nin bütün bütün tarafdarı olduğundan sohbetlerine adem-i i'tibâr ile kendüsüne verdiğim cevâbda biz Mehmed Ali Paşa'yı Zât-i şevket-simât-ı hazret-i pâdişâhının sâdece bir tâbi' ve hizmetkârı biliriz ve Suriye eyâletlerini değil Mısır bile yine Memâlik-i mahrûse-i şâhânenen olarak kendüsü şöylece bir vâli demektir. Bu cihetle İngiltere devleti annin fâsid emellerini tervice kat'â çalışmaz ve el-hâletü hâzihî Suriye eyâletleri annin yed-i tasallutunda durmakta ise de in-şâe'l-kerim Devlet-i aliyye'nin az vakitte işini uydurup oraları dahi istihlâs buyurmasını İngiltere ârzû etmektedir ve Mehmed Ali Paşa kana'atsizliği artırıp Bahr-i Süveys ile Bahr-i Muhît'e çıkarak Yemen havâlisine dahi tasallut fikr-i fâsidinde ise de İngiltere devleti buna dahi râzı olmaz. İşte bu reyleri Mehmed Ali Paşa'ya böylece ifâde ediniz deyu beyan eyledim demesiyle taraf-ı çâkeriden dahi izhâr-ı memnûniyyet olunarak: «Ben bu husûsu bu hafta Dersaâdet'e iş'âr ederim. Nezd-i âli-i hazret-i hilâfet-penâhîde mûcib-i mahzûziyyet-i seniyye olacağında şübhe yoktur ve bu konsolos işittiğime göre galibâ Mösyö Briggs'in şeriki ve Mısır vâlisinin gayret-keşi oluyor» denildikte: «Bunlar ikisi de onun tarafdarıdır ve her ne söylerler ise hep Mısır vâlisinin menfa'atı üzerindedir» dedikten sonra sohbeti Belçikâ devleti üzerine çevirip: «Belçika kıralının taraf-ı Devlet-i aliyye'den tasdiki maddesini Lord Ponsonby Dersaâdet'de vûkelây-i fihâm hazaratiyle söylemiş ise de icrâsı sizin Âsitâne-i şevket-âşiyâneye vusûlünüze ta'lik buyurulmuş ve Belçika kıralıyla İngiltere kıraliçesi cenâblarının dahi karâbeti bulunduğundan bu maddenin icrâsı İngiltere devleti ve ale'l-husûs Kıraliçe-i müşârün-ileyhâ cenâbları nezdinde mahzûziyyet-i kâmileyi mûcib olacağı bedihîdir» yollu irâd-ı kelâm etmiş olup çünkü bundan çend rûz mukaddem Belçika elçisi dahi çâkerleriyle bi'l-mülâkaat bu maddeyi bi'l-ifâde taraf-ı çâkeriden dahi: «Bu madde Dersaâdet'de iktizâsına bakılacak maslahat olmağla bi-mennihî te'alâ ba'de'l-vusûl icâbı Lord Ponsonby ile söyleşilür» vâdisinde cevâb verilmiş olduğundan Lord Palmerston'a dahi öylece cevâb verilip ma'lûm-ı âli-i veliyyü'n-ni'amîleri buyrulduğu üzere Belçika devleti düvel-i hamsenin ittifak muâbedeleriyle teşkil olunarak Belçika kıralı müşârünileyh bi't-tabî' düvel-i müşârün-ileyhim taraflarından tasdik olunmuş olup eğerçi Rusya imparatoru cenâblarının Felemenk kıralıyla derkâr olan karâbeti

ciyetiyle mücerred ana ri'âyeten şimdiye kadar Belçika devletiyle politikaca muâmeleleri câri olmamış isede İngiltere ve Fransa devletlerinden başka Rusya ve Avusturya devletlerinin dahi Belçika'da elçileri bulunduğu ve her nasıl olsa Rusyalı'nun bu usûlü başkaca yâni familyaca bir şey olarak tasdik maddesine kat'â dokunmayacağına nazaran İngiltere devletinin bu iltimâsını icrâda bir güne mahzur görünmez ise de İspanya kraliçesi bu kabilden olmayarak Rusya ve Nemçe ve Prusya devletleri taraflarından henüz tasdik olunmamış olduğundan taraf-ı Devlet-i aliyye'den tasdiki lâzım gelse bir takım sızıldığı müstelzim olacağı derkâr olduğuna ve İngiltere devleti tarafından bu maddeye teşebbüs olunacağı mûmâ-ileyh Lord Palmerston'un ve gerek burada bulunan İspanya elçisinin mukaddemlerde vâki' olan ba'z-ı ifâdâtlarından istihfâm kılındığına binâen kendüleri açmazdan evvel öñü kesdirilmek daha münâsib olacağından taraf-ı çâkeriden İspanya elçisinin mülâkat ârzüsünde olduğu bi'l-irâd: «Eğerçi elçi-i mûmâ-ileyhin murâdı İspanya kraliçesinin tasdikını söylemekten ibâret olacağına şübhe yoğ-ise de henüz İspanya'nın gaaile-i dâhiliyyesi ber-taraf olmaksızın Devlet-i aliyye'nin böyle bir sızıldılı maddeye müdâhale buyurmasını siz de münâsib görmezsiniz zana ederim» denildikte: «Saltanat-ı seniyye'nin bu maddeyi icrâ buyurmasına hangi devlet tarafından mûmâna'at olunabilir» demesiyle taraf-ı çâkeriden dahi: «Hiç bir taraftan mûmâna'at olunamaz. Lâkin bir takım kıl u kaali mûcib olacağı derkâr olup Devlet-i aliyye dahi kendü nizâmât-ı dâhiliyyesiyle iştiğâli esnâsında böyle sudâ'ı mûcib olacak şeyleri tecvîz buyurmamak lâzım geleceğine ve ale'l-husûs el-hâletü hâzihi İspanya devletinin Dersââdet'de sefâreti mukîm ve muâmelât-ı ticâreti kemâ fi's-sâ-bık câri olmasıyla işbu tasdik maddesinin ta'cili dahi icâbsız görüldüğüne binâen bunun te'hîri ellbette hayurlu olur» denilmeğın ol dahi bi'l-mülâhaza: «Çünkü Don Carlos'un işi gün begün uygunsuzlaşmakta olduğundan yakında gaailesi bütün* bütün ber-taraf olduğu gibi ol vakit taraf-ı Devlet-i aliyye'den dahi Kraliçe-i müşârün-ileyhâyı tasdik buyurmak icâb eder» demesine cevâben taraf-ı çâkeriden dahi: «Fi'l-hakîka İspanya gaaile-i dâhiliyyesi mündefi' olduktan sonra Devlet-i aliyye dahi cümle ile beraber tasdik maddesini icrâ buyurur» denilerek böylece savuşturulmuş olduğu ve ba'dehû Bahr-i sefid boğazı istihkamâtı

lâkırdısını açmış olmasıyla taraf-ı bendegânemden dahi mukaddemce şeref-vürûd olan ta'limât-ı aliyyelerine tatbikan bu istihkâmât yalnız Bahr-i sefid boğazına münhasır olmayıp sâye-i şevket-vâye-i hazret-i şâhânedede Bahr-i siyah boğazı ve Varna ve Şumnu ve Ruscuk ve Silistre misillü mahâll-i muktaziyyenin tahkimât-ı icâbiyyesine bakılmakta olduğu beyân u tefhîm kılındığı ve ba'dehû çerâkise maddesine ve Monsieur Urquhart (اورتوارت)'ın ba'zı uygunsuz ahvâline dâir dahi birer nebze söyleyerek taraf-ı çâkeriden dahi ecvibe-i icâbiyyesi verildikten sonra işbu arıza-i ubeydânemin tarihi olan cumartesi günü ba'de'l-asr ba'zı sohbet olunmak üzere çâkerlerini mahall-i nezârete da'vet etmiş olduğundan taraf-ı bendegânemden dahi bi'l-muvâfaka mahâll-i mezbûra gidilmek üzere ise de ta'yin eylediği vakit tam postanın buradan çıkacağı saat olduğundan vâk'i olacak müzâkerâtın tahriri yetiştirilemeyeceğine binâen nasıl sohbet cereyân eder ise bi-mennihi te'âlâ bundan sonraca beyân u iş'âr olunacağı ve çünkü mûmâ-ileyh Lord Palmerston'un Konsolos-ı mersûma vâki' olan cevâbları anlaşılmış olduğundan gerek bu Konsolos'un ve gerek Briggs nam mel'ûnun nasıl lisan kullanacaklarını bilmek için birer kerre görüşülmesi münâsib mutalâ'a olduğuna binâen anlara dahi bu günlerde li-ecli'l-mülâkat vakit tahsis olunacak olmağla her ne vakit ifâçeleri vuku' bulur ise derhâl tahrîr ü iş'âr kılınacağı beyânıyla işbu arıza-i çâkeri terkimine ibtidâr kılındığı.

31

Devletlü Hâriciyye nâzırı Beyefendi hazretleri tarafından bu def'a vürûd eden tahrîrâtın hâllidir. Fi 8 ca sene 53.

Geçen gün takdim-i hâk-i pâ-yi âlileri kılınan arıza-i bendegânemde beyân olduğu vechile işbu şehr-i şerifin beşinci günü İngiltere Umûr-ı ecnebiyyesi nâzırı Lord Palmerston ile mulâkat olunmuş olduğundan suâl-i hâl u hâtır merâsimi icrâsından sonra mûmâ-ileyh kelâma âgâz ile: «Size evvelki gece Kraliçe sarayında Mısır vâlisinin gemilerinde ve askerisinde pek çok Fransa'lı istihdâm etmekte olduğunu söylemiş idim. Bu husûsa dâir İskenderiye'de İngiltere konsolosu olan Colonel Gambell (قوتول قامل) bir takım tahrîrât gelmiş olmağla tafsil-i hâl ma'lûmunuz olmak için

size anı mahremâne olmak üzere okuyacağım» diyerek İngilizce yazılmış bir mufassal mektub ibraz ile meâlini Fransızca olarak çâkerlerine tefhîm etmiş olmağla mektûb-ı mezkûrun siyâk-ı ifâdesi şu vechiledir ki Fransa devletinin Toulon tersânesinin nâzırı altı seneden beru Mısır vâlisinin umûr-ı bahriyyesine nezâret ederek bu kadar müddet zarfında Fransa devleti tarafından mu'ayyen olan maâşî kemâ fi's-sâbık verildiğinden başka Mısır vâlisine ettiği hidemâta mükâfâten bu def'a Fransa devleti tarafından nişân-ı iftihâr dahi verilmiştir ve Mısır vâlisinin sefinelerinde bütün mümtâz Fransa ofîçiyalleri istihdâm olunmaktadır ve Mısır'da icâd ettiği mekteb ve tabihâne ve medreselerde umûr-ı nizâmiyyeye dâir olan kalemlerde yine fransızlardan filan ve filan âdemler kullanılmaktadır ve Mısır vâlisi İskenderiye'de bir havuz inşâsiyün Fransa devleti tarafından gayet mütefennin ve kâmil bir mühendis gönderilmesini iltimâs etmiş ve Mısır askerine kumanda etmekte olan Fransızlı Süleyman Bey tarafından dahî müceddeden bir takım Fransız ofîçiyalleri istenilmiş olduğundan Fransa devleti tarafından bunların dahî ma'a'l-memnûniyye irsâl olunacağında şübhe yoktur ve bu def'a İskenderiye'ye gelen fransız vapur sefinesiyle Mısır'da hizmet etmek için dört nefer Fransızlı dahî gelmiş olup bundan böyle vapur sefinelerinin sıkca sıkca âmed şüdü cihetiyle daha pek çok fransızlar geleceği ve cümlesinin tevkif ü istihdâm olunacakları bedihiyyâtandır ve Fransa devletinin Mehmed Ali ile mahabbeti ve bir taraftan dahî istihâl-i germiyetine çalışması şu derecedir ki Mehmed Ali'nin ihdâs ettiği yed-i vâhid usûlleri uhûde muhâlif ve bi'l-cümle tüccâra be-gayet muzir olduğundan burada bulunan fransız tüccârları dahî sızlanmakta iken galibâ devletinin ta'limâtı iktizâsınca Fransa konsolosu tarafından bir şey söylenmeyip ve söyleneceği dahî akıl kesmez. Velhâsıl Mehmed Ali'nin mahabbetine kendü tüccâr ve tebe'alarının menfa'atlerini fedâ etmektedirler. İşte mektûb-ı mezkûrun hülâsa-i meâli bu keyfiyetler olmağla buna itmâm eyledikten sonra mûmâ-ileyh Lord Palmerston tekrar kelâma başlayarak: «Mısır vâlisi Zât-ı şevket-simât-ı hazret-i şâhânenin bir hizmetkârı iken bu vechile fransızlarla uyuşarak tahsil-i kuvvete çalışıp da taraf-ı Devlet-i aliyye'den ba'zı ağıyârın ilkaalarına bakılarak asıl menâfi'-i hakîkiyye ve kuvve-i sahihe ve dâfiye istihâlinde ağırca davranılması doğrusu pek gücümüze

gitmektedir. Hâlbuki Zât-i şevket-simât-ı hazret-i şehenshâhî nazîri gelmemiş bir şehriyâr-ı bi-misâl ve gencine-i fetânet ü kemâl olduklarından şimdiye kadar muvaffak oldukları bunca meâsir-i celileye ve Memâlik-i mahrûse-i şâhâne'nin mevki' ve vüs'at ve ahâlisinin kesret ve kaabiliyetlerine nazaran bir kerrecik şu ağıyâr takımının dahî müdâhale-i ma'neviyyesi üslûb-ı hakîmâne ile men' ü def'olunarak millet-i islâmiyye gibi bir şeci' milletten müretteb asâkirin ve gerek donanmay-ı hümâyûn-ı şâhânenin nizâmât-ı muktaziyyesi ikmâl ve umûr-ı mâliyyenin bir hüsn-i sûreti istihâl olursa ve hastelik beliyyesinin bir def'i sûretine bakılsa yemin edebilürüm ki Mehmed Ali az zamân içinde mahv olacağından başka beyne'd-düvel Devlet-i aliyye'nin nüfuzu hasbe'l-mevki' cümleye fâik ve ercah olur» demesiyle taraf-ı çâkeriden dahî müdâhale-i ağıyâr maddesi cerh olunarak ve kendüsünün gösterdiği mahremiyet ve hayır-hâhlık kaziyyelerinden dolayı dahî izhâr-ı memnûniyyet kılınarak Veli-ni'met-i melek-haslet ve Şehenshâh-ı İskender-kudret veli-ni'met-i bi-minnetimiz efendimiz hazretlerinin husûsât-ı nizâmiyye ve kâffe-i umûr-ı nâfi'ada şâyân ve ve erzân buyrulmakta olan sa'y u ihtimâm ve ikdâm-ı mâlâ-ke-lâm-ı şâhâneleriyle şimdiye kadar husûle gelen bunca meâsir-i celile irâd ü ityân ile bu kadar nizâmât-ı cesîmenin birden bire icrâsı mümkün olamayacağından bi-mennihî te'âlâ bundan böyle bi't-tedric her bir şeyin radde-i matlûbeye îsâli husûsuna inâyet-i aliyye-i hazret-i hilâfet-penâhî erzân buyrulacağında şübhe olmadığı lede'l-ifâde Nâzır-ı mûmâ-ileyh cümlesini teslim ü itirâf ile el-hâletü hâzihi Avrupa'da câri olmakta olan usûl-i politikaya dâir gayet mahremâne ve hâlisâne olarak ba'zı şeyler dahî söyleyerek hatm-i kelâm eylediğini müte'âkıb: «Benim de size Fransız hakkında ba'zı şikâyetlerim var» denilerek Cezâyir maddesine dâir atüfetlû Müsteşâr Efendi hazretleri bendelerinin Fransa Umûr-ı ecnebiyyesi nâzırıyla ve ba'dehû Amiral Roussin ile cereyân eden mükâleme ve müzâkereleri müte'âkıben Abdülkadir muâhedesinin şüyû'una mebnî Efendi-i mûmâ-ileyh bendelerinin Fransa Umûr-ı hâriciyyesi nâzırı mûmâ-ileyhe yazdığı mektûba ne vechile cevâb vermiş oldukları keyfiyeti ba'de'l-hikâye: «Şu Cezâyir maddesinin bidâyêtinden berü Fransalu'nun bunca nâ-revâ hareketinden mâ'ada şimdi Abdülkadir gibi Devlet-i aliyye tebe'asından bayağı bir şahıs ile muâhede akdi lâyıktır ve şimdiye

kadar Cezâyir'de bunca kan döküldüğünden başka el-hâletü hâzihi Kostantine üzerine gitmek tedârükünde oldukları dahi rivâyet olunmakta olarak bu yaptıkları muâhedenin illet-i gaaiyyesi dahi mücerred şimdiki Abdülkadir gaalesini teskîn ile Kostantine üzerine serbestce gitmek garazından ibâret olduğunda şübhe olmayıp hâlbuki mukaddem Yunan fesâdı zuhûrunda düvel-i fâhîmenin sefk-i dimâ'-i beşşeriyye maddesini tecvîz etmeyerek ol vakit birbiriyle ittifak etmiş olduklarından şimdi Cezâyir'de lâ an-asl dökülmekte olan kanlar için hiç bir şey denilmeyecek midir yohsa acebâ Avrupa devletlerinin Cezâyir'de bulunan bir takım bî-günâha acımamaları anlara insan nazariyle bakmamalarından mı icâb edeyor» yollu ba'zı sitem-âmîz sözler sırasında «İngiltere devleti Devlet-i aliyye'nin dost-ı hâlis ve kakikisi olduğundan bu bâbda nasıl usûl tutulmak lâzım geleceğini yâni vakit politikasının nezâketinden nâşî bu Cezâyir maddesinden dolayı Fransa devletinin üzerine varılmıyor ise de fransızlar da tek durmayıp dürlü dürlü şeyler yapmakta olduklarından doğrusu buraları dâire-i tahammül hâric olduğuna ve imtidâd-ı sükût sebebiyle iskaat-ı hak vâhimesi dahi derkâr bulunduğu binâen şimdiki hâlde bu madde için ne mesleke sülûk olunmak icâb edeceğini mahremâne olarak sizden suâl ederim» denildikte ma'rız-ı sitemde söylenmiş olan sözlere bir cevâb bulamıyarak fakat Cezâyir ve Tunus ve Trablus vâlileriyle İngiltere ve Fransa devletlerinin evvelden dahi muâhedeleri mesbûk olduğunu bu kerre Kostantine üzerine gideceklerine dâir karar-ı re'yleri dahi henüz lâyıkıyla anlaşılmadığını ifâde etmesiyle taraf-ı çâkeriden dahi mukaddemâ anlarla yapılan ticâret mukaveleleri yine Devlet-i aliyye'nin müsâ'ade-i seniyyesiyle vâki' olduğu ve hâlbuki bu Abdülkadir muâhedesinde ne Devlet-i aliyye'nin rızây-i âlisi ve ne Abdulkadir'in böyle şeylere istihkakı olmadığı lede'l-ifâde burasını dahi teslim ile: «Fil-vâki' fransızların tuttıkları usûl pek lâyıksızdır. Lâkin ne çâre Fransa devleti şimdiki hâlde milleti bu sevdâdan geçirmeğe muktedir olmadığından gerek taraf-ı Devlet-i aliyye'den ve gerek İngiltere devleti cânibinden bunun için iddi'â olunmak lâzım gelse maslahata kat'â te'sîr ü fâ'idesi olamayıp belki Fransa milletinin enâniyetlerine dokunarak maslahatın daha ziyâde müteşennic olması vâhimesi dahi derkârdır. Şu kadar ki vâki'â imtidâd-ı sükût sebebiyle maslahatı iskaat-ı hak derecesine getirmemek için aralık aralık gerek

Dersâadet'de ve gerek Paris'de bu husûsdan dolayı ba'zı kelimât-ı münâsibe ifâdesiyle Saltanat-ı seniyye'nin her ne vakit olsa hakk-ı âlîsinden vaz geçmeyeceğini kendülerine anlatmak dahi lâzımdır» diyerek tekmil-i kelâm etmiş olmağla bi'l-muvâda'a avdet olunmuş olduğu.

Bundan çend rûz mukkaddem hâk-i pâ-yı âlî-i âsafânelerine beyân u iş'âr kılındığı üzere İskenderiye'den gelmiş olan İngiltere ikinci konsolosuyla bu tarafta bulunan ma'hûd Monsieur Briggs (بريغس)'in nasıl lisan kullandıkları bilinmek için kendüsüyle bir kerre görüşülmesi münâsib mutala'a olunarak mersûmâna vakit ta'yin kılınmış olduğuna binâen ibtida mersûm Konsolos sefarethâneye vürûd ile bundan çend sene mukaddem zât-i vâlây-i hazret-i seraskeri ile cânib-i Mısır'a azîmet olundukta ol vakit çâkerleriyle orada görüşmüş olduğundan bahs ederek ba'dehû Mısır maslahatı lâkirdisine girip: «Böyle nâzik ve tetik vakitlerde Devlet-i aliyye ile Mısır vâlisi beynimde ihtilâf vuku'u câiz ve münâsib şey olmadığına binâen taraf-ı eşref-i hazret-i şehensâhîden Mısır vâlisi hakkında icrâ buyrulmakta olan muâmelât-ı cemile tam bir tedbir-i isâbet-pezir olup Mısır vâlisi dahi her dürlü icrây-i ubûdiyyete müste'id ise de bu esnâda taraf-ı Devlet-i aliyye'den kendüsüne teklif olunmuş olan tanzimâta bir vechile râzî değildir. Her ne ise bu maslahatın sûret-i tezebzübde kalması muzir bir şey olduğundan bu maddeye bi't-tavassut bir hüsn-i tesviyesine bakılmasını Lord Palmerston'a ifâde ettiğinde ol dahi sözlerimi tensib etti ve zannım iktizâsına dahi teşebbüs edecektir ve siz Dersâadet'e avdet edecek olduğunuzdan sizin dahi devlet ve milletinizin menfa'at ve râhati için bu husûsa çalışmanız lâzım gelür» demesiyle taraf-ı çâkeriden dahi: «Cânib-i me'âli-menâkıb-ı hazret-i hilâfetenâhîden Mehmed Ali Paşa hakkında evvel ve âhir zuhûra gelmiş ve gelmekte olan eltâf-ı aliyye ve mu'âmelât-ı cemile cümle âlemin ma'lûm ve müsellemi olduğu üzere sizin dahi i'tirâf-kerdeniz oluyor. Lâkin Mehmed Ali Paşa taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den irâde buyrulan şeylere imtisâl etmediği hâlde müste'id olduğu rivâyet olunan icrây-i ubûdiyyet kazıyyesi ne demek olur ve Mehmed Ali Paşa merkez-i fermân-berî ve istikamette sâbit-kadem oldukça velî-ni'met-i bî-minnetim Padişâh'ım efendimin taraf-ı hümâyûnlarından her dürlü lûtf u inâyet mebzûl buyrulacağı âşikâr olmağla işte Mısır vâlisine göre lâzım olan buraları tefekkür ile ona göre rızâ-cûyâne harekete mübâderet etmektir ve kâffe-i bendegânın akdem-i

âmâlimiz selâmet-i dâreyn bildiğimiz rızây-ı meyâmin-iktizây-i hazret-i şâhânenin tahsili olup devlet ü milletin menfa'ati dahi bununla hâsıl olacağı bedihî olmağla işte bizlerin meslek ve usûlümüz dahi bundan ma'lum olur» denildikte hâlen ve kaalen teslim ederek kalkıp gitmiş olduğu ve ba'dehû ma'hûd Briggs gelip: «Bu günlerde yine Mısır'dan mektûb aldım ve bizim konsolosumuz dahi aldı. Bir vakitten berü meydanda olan emniyetsizliğin imtidâdı cihetiyle gerek Devlet-i aliyye'nin ve gerek Mısır vâlisinin mecbûr oldukları tedârükât-ı ihtiyâtiyye iki tarafa dahi mesârif-i kesireyi mûcib olmakta ve politikaca bu ihtilâf kazıyyesi muzir görünmekte olduğundan şu maslahatın bir hüsn-i sûreti bulunsa münâsib olur. Ben ne kadar Mısır vâlisinin dost-ı kadîmi isem de yalnız onun intifa'ına hasr-ı emel etmeyip bil'l-cümle düvel-i Avrupa'nın usûl-i muvâzenelerini muhâfazaten Devlet-i aliyye menâfi'ini dahi düşündüğüm derkârdır. Hattâ mukaddemâ Mısır'ın Fransalı tarafından istilâsı zamanında Kapudan-ı deryâ Küçük Hüseyin Paşa ma'iyetinde bulunan donanma-yı hümâyûna hayli hüsn-i hizmet ettiğimden başka Yunan fesâdı esnâsında Anavarin vak'asından dolayı taraf-ı Devlet-i aliyye'den bi-hakkin taleb olunmuş olan tazmîn maddesini tervîce ve Avrupa devletleri gümrükleri rûsûmâtının dahi tezyîdi lâzım geleceğine dâir ol târihlerde İngiltere Umûr-ı ecnebiyyesi nâzırı bulunan ministrolara nasıl şeyler yazmış olduğum işte bu kâğıdlardan dahi ma'lûmunuz olur» diyerek bir takım Türkî ve İngilizce evrak irâ'e eylediğinden ve «Bu def'a İskenderiye'den gelen İngiltere konsolosu sizinle görüşmek ârzûsunda olduğunu bana söylemiş ise de: «sen konsolosluk hizmetinde bulunduğundan sana göre gitmek pek de yakışmaz. Lâkin ben el-hâletü hâzihi ma'zûl ve her şeyden bî-taraf âdem olduğumdan ben Devlet-i aliyye sefirine memûriyyet-i cedîdesinden dolayı tebrik için gideceğim ve hayır-hâhâne ba'zı şeyler söyleyeceğim» demiştim Bilmem Konsolos-ı mersûm geldi mi gelmedi mi» deyu vâki' olan suâlîne: «Geldi görüştük» cevâbı verildikten sonra mersûm yine sadede dühûl ile: «İşte ben şu Mısır maslahatının bir hüsn-i sûreti bulunmasını Lord Palmerston'a söylemekte isem de bana cevâbında "Mısır vâlisinin Rusya devletiyle muâmelât-ı hafıyyesi var dır ve elinde bulunan yerlere adem-i kanâ'atinden nâşi Bağdad taraflarını dahi tahrik ü ifsâd ile zabt etmek emelinde dir şöyledir böyledir,, yollu söylemekte olup egerçi tabi'at-i beşe-

riyyede merkûz olduğu üzere dâimâ insan nâil olduğu şeyin daha ilerüsünü ârzû eylediğinden Mehmed Ali Paşa'nın dahi gittikçe hırs u tama'ına kuvvet gelmesi melhûz ise de Bağdad tarafına dâir hiç bir kurundusu olmayıp ve İskenderiye'de olan Rusya devleti konsolosa Duhamel (دوحل) hakkında icrâ eylediği tatlıca muâmelât dahi bir hüsn-i âmîziş ve mümâşât kabilinden olup egerçi Mısır vâlisinin Rusya tarafına meyl-i hakîkisi takdirinde Rusya devleti kendü merâmlarına nâil olmak için Mehmed Ali Paşa'ya yalnız Bağdad'dı değil daha başka yerleri bile va'd edeceği ve Mısır'ı hükûmet-i müstekille sûretinde tasdik etmeğe dahi söz vereceği bedihıyyâtan ise de ma'âz Allahü te'âlâ Rusyalu bir kerre merâmına nâil olduktan sonra Mısır ve Suriye'de dayanamayıp anların dahi Rusyalunun dest-i istilâsına düşeceğini Mehmed Ali Paşa düşünmez âdem olmadığından Lord Palmerston'un söylediği şeyler bana göre sırf zanniyyât ve vehmiyyât kabilinden görünür. Velhâsıl aradan şu ihtilâfın def'iyle işbu tedârükât-ı ihtiyâtiyyeden dolayı giriftâr olunan masârif-i zarûriyye kapıları kapanmak ve memâlik-i islâmiyyenin ân be-ân takviyet ve imârına bakılarak Rusyalu ile düvel-i sâire beynine bir sedd-i sedîd ittihâz olunmak İngiltere ve Fransa devletleri tarafından gerek Devlet-i aliyye'ye ve gerek Mısır vâlisine emniyet ve kefâlet-i resmiyye arzıyla maslahatın hüsn-i tesviyesine bakılmak hayırlu görünür» demesiyle taraf-ı çâkeriden dahi bu herif ile uzun uzun mübâhasâta girilmek münâsib görülmüştür verilen cevâbda: «Mehmed Ali Paşa ile Rusya devletinin muâmelâtı ve Lord Palmerston'un zanniyyâtı benim meçhûlüm şeylerdir. Kaldı ki dediğiniz emniyet ve kefâlet-i resmiyye metbû' ile tâbi' beyninde hiç bir vakitte câri olmuş şey olmayıp ve hiç bir devletin dahi böyle şey tekline istihkaakı olmadığı cümle indinde ma'lûm ve müsellemdir. Bu cihetle Mehmed Ali Paşa'nın emniyyet-i zâtiyye ve mevki'iyyesi matlubu olduğu takdirde hiç başka vâdilere sarf-ı efkâr etmiyerek ancak metbû'-ı mufahham ve velîni'metin emr ü irâdesine inkiyâd ve mutâva'at ve her hâlde tahsil-i rızây-i âliye dikkat ve mübâderet etmesi lâzım gelür» denildikte mersûm tekrar kelâm edemiyerek bi'l-vedâ' gitmiş olup Konsolos-ı mersûmun söyleyişi Lord Palmerston'un geçen gece Kırâlice sarayında vâki' olan ifâdâtına tevâfuk etmemiş ise de bu ma'hûd Briggs ma'tûh olarak idâre-i kelâm ve ketm-i merâm edememesinden mi nedir bunun

ifâdât-ı vâkı'ası mûmâ-ileyh Lord Palmerston'un çâkerlerine icmâ-
len söylediği şeylerin tafsilisi gibi görünüp her ne ise mersûmâ-
nın bu vechile nezd-i bendegâneme gelerek ratb u yâbis bir ta-
kım şey söylemeleri İngiltere devletinin usûl-i politikasını kendü-
lerine muvâfık bulamadıklarından ve Fransalı'nun her ne kadar
meyli olsa bile yalnızca öyle bir şeye muktedir olamayacağını
dahi bildiklerinden neş'et etmiş olması mütebâdir-i hâtır olmuş
idüğü ve Mısır gazete-hânesinde bir fransızın Paris gazetelerine
Mısır vâlisi lehine şeyler yazdırmak niyyet-i fâsidesiyle Paris'e
gelmek üzere olduğu dahi istima' olunduğu.